

Kun Miklós Jenő:
PÓSA LAJOS, A NEMZETNEVELŐ *

*„Magyarországon akkor lesz valódi rendszerváltozás,
ha Pósa Lajost ismét tanítják majd iskoláinkban!”*

(Czenthe Zoltán)

Mi a költő? Mi az író?
Isten ajka, földi bíró.
Szemébe néz a gonosznak,
Bélyeget üt homlokára,
A sok szegényt, a sok árvát
Fölszedi mind a karjára.
Hullva hulló könnyeiket
Törölgeti szépen,
Kemény ostor, szelíd virág
Az Isten kezében.
Tudjátok-e, mi a tolla?
Szabadságunk arany kardja.
Tudjátok-e, mi az a kard?
Isten legszebb gondolatja.
Merre csillan: templom épül
A közműveltségnek,
Oltárain drága kincsek
Tündökölve égnek.
Álljuk körül a templomot,
A tündöklő oltárt,
Énekeljünk lelkesedve
Égbetörő zsoltárt!

Amikor Pósa Lajos – az országos hírnév felé vezető útjának kezdetén, 1889-ben – a tőle nehéz szívvel megváló szegedi közönségtől búcsúzva magasztos céljait ismertette, így nyilatkozott *Az Én Újságom* című lapról: *„sorompóba lép az idegen, kozmopolita irány ellen a tiszta magyar nemzeti szellem lobogójával. Benedek Elek országgyűlési képviselő urat, a jó székely mesemondót, a gyermekirodalom kiváló harcosát és engem választottak ennek az újságnak a szerkesztőivé.”*¹ Nem tudhatta, hogy évtizedekkel később, az internacionalista orosz-szovjet bolsevizmus időszakában ezért a küzdelméért kell majd bűnhődnie. Arra pedig legrosszabb álmában sem gondolhatott, hogy százhusz esztendő elteltével ugyanaz a lélekölő irányzat lesz majd nemzeti fejlődésünk és kiteljesedésünk legfőbb gátja, amellyel szemben *akkor* a nagy magyar – és az őszintén magyarosodni vágyó – közönség segítségével meglehetősen sikerrel küzdött: jó kertész módjára kis olvasói lelkébe ültetve a Gondviselésbe vetett hitet, az élet értékeinek megbecsülését, a magyar nyelv, a magyar kultúra és a magyar érzés iránti olthatatlan szeretetet.

Nézőpont kérdése, elfogadjuk-e vagy sem nagy gömöri leletmentőnk jelmondatul vett vélekedését, mindenesetre tény, hogy Pósa korábbi kedvezőtlen megítélése nem változott és az 1990 óta eltelt közel két évtized sem volt elegendő, hogy feloldozást kapjon, és újra elfoglalhassa közoktatásunkban az őt megillető helyet. Gyermekirodalmi hagyatékát bármely táján

a világnak megbecsülés, emlékét tisztelet övezné. Kompországban – író-voltát is kétségbe vonva – a kicsinyek paradicsomából is kiűzték. Kis lapja megsárgult példányait forgatva mindig elszorul a szívem, ha a fentebb olvasható, 6-8 éves apróságoknak írt versére akadok.

T. Aszódi Éva az 1969 óta számos kiadást megért *Cini-cini muzsika* (alcíme szerint Óvodások verseskönyve) utószavában írja a szülőknek és pedagógusoknak: „*Pósa Lajos lett a leghivatalosabb képviselője a gyermekszoba-költészetnek, csengő-bongó rímeivel derűs, felszínes „zenei” verselményt vélt teremteni, idillikus szemléletével pedig a kor ároalányhajás, nemzetieskedő hazaszeretetének tett jó szolgálatot (...) De Pósa tehetsége mégiscsak színfoltot s bizonyos jó szándékú szemléletet tükrözött, míg a kor epigonjai ennyire sem vitték, a „Tündérvásár” szellemében tanították rímekkel, klapanciákkal a gyerekeket álhazafiságra és didaktikus mondanivalókra.*”² Ez a tipikus megítélés még a 2008-ban megjelent 19. kiadásból is mérgezően hat. Pedig a gyermekversíró Pósa Lajos egyenes ágon Petőfi követője, mintául minden idők legjobb magyar gyermekverse – Arany Lacinak – szolgált számára, és a német mintára keletkezett „pedagógus-költészet” satnya és költőietlen termését irtotta – felhasználva a gyermekversekkel szemben követelményként támasztható valamennyi formai, tartalmi és hangulati elemet. A sajátos válogatási elvei ellenére méltán népszerű gyűjteményen nemzedékek nőttek fel, óvónők, tanítók, szülők és nagyszülők, netán már olvasni tudó gyermekek forgatták-forgatják. Volt, hogy kilencvenezer példányban is kinyomtatták; sokszázezer háztartásba és mintegy kétezer óvodánkba juthatott el. Reménykedjünk, hogy csak kevesen lapozták fel a végét...

Egyre jobban érezzük a megfelelő kézikönyvek hiányát, amelyek rendet tesznek a kommunizmus negyven évének egyoldalú ítéletei körében. Ameddig ezek a munkák nem készülnek el és nem válnak az oktatás és a képzés nélkülözhetetlen segédleteivé, ankétozhatunk, vállalhatunk anyagi áldozatot saját zsebünkre, vagy kuncsoroghatunk olyan kiadót keresve, akiben – Benedek Elekkel szólva – az üzletember nem veri földhöz a hazafit: a magyar gyermek- és ifjúsági irodalom első aranykorának hozadéka – Pósa Lajos irodalomtörténeti fontosságával és művelődéstörténeti jelentőségével együtt – homályban marad. Vegyük hát kedves tanítványa, Móra Ferenc képzeletbeli lámpását és világítsunk a babéros fekete csónakon az örökkévalóságba távozott Pósa Lajos után! Ki volt ő és mit köszönhetünk neki?

A tisztánlátás érdekében nem árt megfogalmazni a kérdést: költő volt-e egyáltalán Pósa Lajos? Az első alapvetés, hogy a költőt jó versei minősítik. A második – már Tömörkény Istvánt is foglalkoztató – alapvetés, hogy a gyermekeknek szóló, pedagógiai elemekben nyilván gazdagabb alkotások sem nélkülözhetik azt a színvonalat, „*amelyen alól megszűnnének azok irodalmi termékek lenni.*”³ Ezek előrebocsátásával kijelenthetjük, hogy *Pósa Lajos költő volt*, mégpedig a műfaj szabályait tökéletesen ismerő költő, akinek legjobban sikerült darabjai általában gyermekvers-költésünket gazdagítják. A Petőfi és Arany által kezdett út folytatójaként – az ő nyelvükön, a szó valódi értelmében tiszta magyarsággal megszólalva –, a magyar gyermekköltészetnek éppen olyan megteremtője és korszakalkotója ő, mint Petőfi, Arany, Tompa – és akiről mindig elfelejtkeznek: Lévay József – a nemzeti költészetnek. Sikerének kulcsa: nemzeti volta és közösségteremtő ereje; az a lelke ihlető magyarságából fakadó különös képessége, hogy őszinte, nem tettetett érzelmeivel hatni tudott akkor is, ha netán verse gyengébben sikerült. Neki köszönhető, hogy az óvodai (kisdedőví) foglalkoztatókba, verses és daloskönyvekbe, a kisdedőví-képzés segédleteibe, valamint az elemi népiskolák alsóbb tagozatainak olvasókönyveibe bekerültek népköltésünk formai és tartalmi elemei. Java versei Bettés István pontos értékelése szerint, gyermekvers-irodalmunk törzsanyagát képezik. Hatása – haj de sokan felednék ezt is! – egyetemes, a magyar gyermekköltészet Weöres Sándor meghaladhatatlan versművészetével tetőfokára jutott második aranykorának alighanem valamennyi alkotójánál is kimutatható.

S helyénvaló még egy kérdés: maradi volt-e Pósa Lajos, avagy korszerű (modern)? Előhozok hát a harmadik alapvetéssel, mégpedig azzal, hogy egy nagy ember érdemeit, működésének értékét akkor tudjuk helyesen felbecsülni, ha saját korának állapotába helyezkedve vizsgáljuk meg hazájának tett szolgálatát. A kérdésre visszatérve – hogy ne érjen az elfogultság vádja – válaszolja meg azt a korszak egyik jelentős művelődéstörténésze, a Marx-szal rokonszenvező György Aladár:

„Szeresd a gyermeket... Nem az emberbarátok és piétisták jelszava ez többé. Az a század, mely megteremté az általános népművelés eszméjét, mely köztudattá emelte, hogy a nagy néptömeg művelődése és jóléte nemcsak erkölcsi követelmény, hanem a messzelátó kultúrpolitikáé is, ugyanaz a század teremtette meg a gyármunkásokat védő törvényeket, a népkönyvtárakat és a szabad lyceumokat sok más intézménnyel együtt, melyek egytől-egyig annak az ébredező köztudatnak eredménye, hogy a nemzetek vagyonaiban legbecsesebb az ember.

Ez a köztudat változtatta át a gyermekszerepet ösztönét öntudatos céllá. Szeressük a gyermeket, nemcsak azért, mert gyámoltalanságában megkövetelheti, hanem mivel a szeretett gyermekek alkotják meg a nemzetek szebb jövőjét.

Hasztalan azonban az okoskodó szó, ha nem lelkesít a szív melege. A korszellemet azok az apostolok viszik leginkább a magaslatra, kik szívverésükön is tudnak beszélni. Szerencsés végzetünk, hogy a gyermekszerepet emelkedő köztudata nálunk is teremtett ily apostolt. Éljen Pósa Lajos!”⁴

Költészetével kapcsolatban a leggyakrabban hangoztatott kifogás „idillikus” szemlélete. Kétségtelen, hogy a fővárosban nem érezte jól magát, szüntelenül hazavágyott szülőfalujába, az istenfélő, dolgos radnóti nép közé; a népeletből vett képekkel a problémamentes falusi életformát eszményítette. Látni kell azonban, hogy a kiegyezéskor megindult törtető közszellem zavarta igazán, amely akkoriban a falvak zártabb világában még nem jelent meg. Másfelől azoktól a tradicionális paraszti társadalmak megsemmisítésére irányuló törekvésektől félt, melyeket éles szeme igen hamar észrevett, s melyek káros következményeit szegedi évei során személyesen tapasztalhatta.

Tanulságos ebből a szempontból *Szegény ember dolgát boldog Isten bírja* kezdetű versének megítélése. Ezt a Dankó Pista dallamával *Volt nekem két ökröm* címen is terjedt, a legjobbak közül való költeményét a felnőtt-és dalköltészetét sommásan elítélő Komlós Aladár sem tudta megkerülni. Ezt tartotta feltétlenül fontosnak elmondani róla: *„még ha Pósa komoly tárgyról, például a paraszti nyomorúságról beszél is (például: Szegény ember dolgát...), valahogy abból is nóta lesz, annyira kicseng belőle, hogy a dalolhatóság fontosabb számára a mondanivalónál.”⁵* Mennyivel lényeglátóbb Pósa Zoltán megközelítése: *„Hazudnak azok, akik állítják: Pósa idealizálta a korszakot. „Szegény ember dolgát boldog Isten bírja” – e sora talán mindenkinél pontosabban festi meg a korszak baljós arculatát is. Azt, hogy vannak-voltak emberek az Osztrák-Magyar Monarchia virágzásának évadján, akik lemaradtak az akkori, századfordulós, milleniumi díszhintóról.”⁶* Sokan közülük kényszerű szereplői lettek Trianon előtti legnagyobb nemzeti tragédiánknak, a tömeges kivándorlásnak: Pósa Lajos *A beszögezett ablak* című versének utolsó szakát idézem:

„Álld el a kivándorlóknak
Útját mindörökre!
Öleld föl már a karodba
Könyüket törölve.
Ne csak könnye: kenyere is
Legyen a magyarnak...
Tudom akkor nem lesz többé
Beszögezett ablak!”

Az emberi értékekre fogékony olvasó Pósa Lajos „a férfi küzdelmeit és vívódásait nem tükröző” *Édes anyám* könyvében is számos értékre lelhet. A kötetről az olvasók előtt ma is csak Palágyi Menyhért gusztustalan kihozása ismert, a már említett Komlós Aladár jóvoltából. Akit érdekel, forduljon könyvéhez (még mindig igazodási pont). Vajon miért értéktelenebbek Tabódy Ida gondolatai ugyanerről a kötetéről?

“Aki elvesztette hitét az emberekben, ki nem hisz többé semmi szépben, semmi jóban, kinek nincs már sem vágya, sem reménye, nehéz óráiban olvasson Pósa költeményeit, mert van azokban valami vigasztaló, valami megnyugtató; látni fogja, hogy vannak még nemesen érző emberek, van jószág, van szeretet, amely megédesíti az élet keserűségeit.

Pósa könyvének ajánlásra nincs szüksége, megtalálja az a maga útját. Édesanyjához írt versei maradandó szépségűek. Csendes óráinak rózsáiból, hulló verejtéke gyöngyeiből, koronát tűz édesanyja jószágos redős homlokára, ez a korona az ő költői dicsősége.”

Hazafias költészetét érte a legtöbb indokolt elmarasztalás. Ezek nagyrészt közismertek. Akár felnőtteknek szóló közéleti verseit, akár a magyar virtust vagy múltunkat és nagyjainkat idéző gyermekverseit szemléljük, már csak roppant tömegük miatt is nehéz eligazodnunk. Pósa tragédiáját (egyfelől) abban látom, hogy miközben költészetét a hazafias érzésre alapozta, e nem béli egyenes hatású verseiben mutatkoznak meg a leginkább költői korlátai. Kevés kivételtől eltekintve, e versek az első világháború kitörését követően elveszítették időszerezőségüket, elmerültek szerette hazájával együtt, maguk alá temetve költészetének valódi értékeit és idővel költőjük nevét is. De azért ne tévesszük szem elől *A szegedi zengő szobor* című versét, melynek 6. szakaszában minden más verséhez képest nagyobb erővel tesz bizonyosságot ízig-vérig nemzeti költő voltáról:

„Dalold be lelked’ búvölő varázsban
Az idegen komor, zárt ablakán:
Hadd forrjon egybe már velünk, ahány van,
Testvérekül egy új kor hajnalán!
Legyen magyar, akinek a pacsirta
Itt hirdeti a tavasz mosolyát,
Akire csak a mi egünk borítja
Napsugaras vagy felhős sátorát!”

Tragédiájának másik oka – látszólag ellentmondás –, élete fő műve: *Az Én Újságom*. A lapot a „szegedi” Pósa Lajos alapította, akinek költészete a Tisza partján borult virágba. *Édes anyám* kötetébe felvett java versei mellett maradandó költése: az *Apró történetek*, legjobb dalai és örökbecsű gyermekverseinek többsége is erre az időszakra esik (1881 januárja és 1889 decembere között). A *Szegedi Napló*ban közölt kis daltragédiák – költői küzdelmeinek tanúja, Békefi Antal szerint is – a legjobb írásai közé tartoznak, 1889 elején Méhner Vilmos adott ki belőlük egy kötetre valót (ezek nem azonosak a későbbi *Apró történetek és életképek* című kötetbe sorolt vegyes gyermekversekkel). A ’90-es évek közepe tájától Pósa költői ere apadni látszik. Ugyanakkor a gyermekek – és a közvélemény is – elvárják, hogy szeretett Pósa bácsijuk hétről-hétre szóljon hozzájuk. S megszületik az a Pósa bácsi, aki kötésig állva a heti robotban, nem ritkán ihlet nélkül, kötelességtudatból szállítja a várva várt, olykor bizony sablonos versikéket. Ez az önmaga szobrává lett Pósa bácsi maradt meg a köztudatban, senki nem emlékezett már a valódi Pósa Lajosra, legfeljebb szülőfalujának lakói és a gyermekkorából már kinőtt tisztelői, akik meghatottan olvassák édesanyját sirató verseit és öregkori költészetének néhány szép hajtását. De látni kell azt is, hogy erről nem csak ő tehetett. A mi hanyagságunk

és folytatólagos tragédiánk, hogy nem fogadtuk meg az első európai híru magyar gyermekpszichológus, Nagy László kétszer is megfogalmazott intelmét, melyet először 1906-ban, Pósa Lajos gyermekverseiről írt nagy tanulmányában tett közzé (s 1914-ben, a költő ünnepére írt rövidebb cikkében lényegében megismételt):

„... nem elég az ő nevét emlegetnünk s néhány költeményét tanítványainknak betanítatnunk. Nekünk, tanítóknak komolyan kell érdeklődnünk Pósa költészete iránt, mert e költészet a leggazdagabb és legértékesebb segédeszköze a magyar tanító nevelőmunkájának.

Nemcsak a gyermek kedély-és erkölcsvilága válhatik gazdagabbá a Pósa gyermekverseivel, hanem maguk a szülők és tanítók is szellemet és irányt meríthetnek belőlük. Költeményeinek tanulmányozása kitűnő iskolája a tanító s nevelő pedagógiai önképzésnek is. Aki... elolvassa, lehetetlen, hogy lelke, tiszta, nemes, fennkölt érzelmekkel ne teljen meg s rabjává ne legyen a Pósa világának: a gyermekvilágnak.”⁸

Amint Kosztolányi Dezső bölcsen megállapította: „Mert nem a mi-ben, hanem a hogyanban rejlik magyarsága, nemzeti volta.”⁹

Gyermekeknek ajánlható egyenes hatású hazafias töltésű versei közül az *Áldd meg, Isten, szép hazánkat!*; *A Haza*; *A sas* címűeket említem, s nem árt ismerniük a védjegyévé lett – a maga korában, s a két világháború közötti időszakban sajnos elcsépelet – *Magyar vagyok* című költeményét sem. Különösen értékesek azok a versei, melyek a természet világából vett példakkal, észrevétlenül a gyermekek szívébe lopódzva élesztik bennük a hazaszeretetet fennkölt érzését: *A patak és nefelejcs*; *Mese a csiga-bigáról*, *Száraz ágon*.

Gyermekversköltése örökbecsű darabjainak átfogó értékelésére nem vállalkozom; legtöbbjük könyvesboltjainkban már hozzáférhető és a világhálón is elérhető. Az érdeklődők maguk győződhetnek meg Kenyeres Elemér és Harsányi István állításainak igazáról. Kenyeres szerint „Pósa alkotásait a tisztaság, költőiség, derű és magyarság jellemzi, ezért is olyan nagy értékűek a nevelő szemében”¹⁰; Harsányi pedig rámutatott: „Tartalmi szempontból különösen a gazdag érzelmi töltést, az idealizmust, az optimizmust, a derűt, harmóniát, a természet-, a család-és hazaszeretetet, az erkölcsi jószágot értékelhetjük a gyermekekkel együtt igen gazdag változatban Pósa gyermekverseiben.”¹¹

Téli ének című verse az elesettek iránti cselekvő részvét-, szép regéje, a *Szent Anna taváról* a hit-, *Bandi álma* című vidám meséjében a Tisza-vidéki Alföld leírása a hazaszeretetet apoteózisa.

„Irodalom-e a gyermekirodalom? Az kellene, hogy legyen. Van rá bizonyíték bőven, hogy az lehet: a gyerekek klasszikusai, Andersentől Weöres Sándorig. – De még több az ellenbizonyíték: az ócskaság, amit minden gyermeknemzedék használatára újratermelnek az irodalmi bedolgozók. Hiába öli meg a neveltségesség Pósa bácsit, új Pósa bácsik és nénik születnek.”¹²

Az általam rendkívül tisztelt Vargha Balázssal már nem tudok vitába szállni (Arany Jánost neki köszönhetem). Menti őt, hogy akkortájt tetőzött Weöres Sándor kultusza (persze csak a gyerekköltőé). Illetékes utódaitól kérdem hát, kik szívesen köszörülnek ma is Pósa Lajoson a nyelvüket: mi ebben a versben az ócska, vagy a neveltségesség?

Nem lebeg már ég felé föl
A pacsirta,
Énekét a csalogány is
Mind kisírta,
Nem kelepel a gólya se,
Itt hagyott...
Oda van a kert virága,
Mind halott.

Kiterítve sorba fekszik
Ravatalán:
Itt liliom, ott viola
Meg tulipán.
Kék jácintnak, nefelejcsnek
Álma mély,
Hajnalkán is ott borong az
Örök éj.

Pusztá a kert. Egy virraszt: az
Őszi rózsa,
Pillangókkal álmodóknak
Siratója.
Harmatkönye bús szemébe
Egyre gyül:
Fáj neki, hogy élnie kell
Egyedül.

Virágtársit addig-addig
Siratgatja:
Egyszer ő is oda jut a
Ravatalra.
Szemfedőjét hóból szövö
Égi kéz...
Halotti dalt a hideg szél
Fütyörész.

Nem idézek további példákat. A legszigorúbb rostán is fennmarad vagy kéttucatnyi remeklése: *Csutak Matyi sípja; Dongóvári Péter; Cicaiskola; Csiga-biga, gyere ki!; Föl is út, le is út; Mocskos Pali; Csupa koma; Tülvökvár; Csitt, csendesen, dologra!; A bogarak piktorja; A vásáros bogarak, János gazda szamara; A kis növendék; Mindig esik az eső; Csüngő-büngő; Kacor király; Kis gömböc, stb.* Miközben az elődeik paneljeit másolmányozó és színező „értékelők” mohón tülekedtek Pósa-ba törölni a lábukat – verseinek tanulmányozására nem sok gondot fordítottak.

Az igazi műfajában őt követőkre gyakorolt hatásáról már szoltam. Ezzel összefüggésben Csanádi Imre becsületesen megírta: Móricz Zsigmond *Iciri-piciri*-je valósággal az *Icinke-picinke* plagizálása.¹³ *Szép vagy, lepke, szép vagy, De ne kevélykedjél! Fű, fa, virág tudja, Hogy hernyóból lettél.* Ugye, ismerős? A *Hegedűszóban szép mese* ciklus darabja, mégis Móra Ferenc *Az aranyos pillangó* című verse ismert. *Szeresd a gyermeket* című versének is inkább a Móra-féle feldolgozása terjedt. *Ha van egy jó könyved: Sohase vagy magad; Elhagyottan is Hű barátod marad...* (a mondott ciklus egy másik darabja), *Szép Ernőnél köszön vissza, Könyv* című gyönyörű versében. Azt mondom: *Szil, szál, szalmaszál.* Esküdni mernék, hogy mindenkinek Tamkó Sirató Károly *Tengerecki*-je jut eszébe, pedig a nép ajkáról Pósa közvetítésével került műköltészetünkbe (*Diri-diri dongó*). *Kocsikázik a cincér, Nem is pénzér', de ingyér'. Zöld saláta hintóba Hat szűnyog van befogva, Eleibe meg három, Úgy vágat a batáron.* Kell-e kérdenem, kinek az utánozhatatlan képi-, hangulati- és zenei világát előlegezik ezek a sorok?

S mutatóban egy irodalomtörténeti kuriózum *Lidike* kötetéből: *A legszebb dal* című versének egy sora – „Hulló könnyek záporaszén keresztül” – örökre ott él József Attila *Betlehemi királyok* című versében, „Hulló könnye záporán át” alakban. Sorolhatnám még a példákat. Nem teszem, mert nem ez a lényeg, hanem az a nemtörődömség, amire Bettes István utalt:

„Háttérbe szorításával, az újrakiadások megszűntével a gyermekvers-irodalom törzsanyagát alkotó versek a későbbi szerzők szabad prédájává, "Csáki szalmájává" váltak. Vitte belőle készen-félkész, ötletszerűen az anyagot boldog-boldogtalan. Az irodalomban persze ez még nem lenne olyan nagy baj, csupán az kelt némi visszatetszést, hogy az eredetieskedő pózban tetszelgők unalmasan gügyögő ismétléseik közben szinte ügyet sem vetnek a tiszteletreméltó népi-nemzeti hagyomány klasszikusára.”¹⁴

A vélt felszínes „zenei” versélményről pedig azt gondolom, hogy kortársai számára csak lehetett a verseiben valami mélyebb, valami zeneileg is vonzó. Kötve hiszem, hogy máskülönben Exner Leo, Kacsoh Pongrác, Lányi Ernő, Luttenberger Ágoston vagy Serly Lajos készíttetését érezték volna azok megzenésítésére. Néhányuk neve ugyan kikopott a köztudatból, a maguk területén valamennyien a korszak elsőrangú alkotói voltak. A művészetben Tihanyi Ágost néven működő Luttenberger a legjelentősebb magyar gyermekdalszerzők egyike; főleg a *Dalos könyv*-be és a *Zengő arany abc*-be foglalt megzenésített Pósa versekkel aratta sikerét, mondhatni ő lett a magyar gyermekdalok Dankó Pistája.

Korának tekintélyes tudósai, pedagógusai, tanügyi írói méltatták gyermekköltői működését. Említsünk közülük néhányat: Sebestyénne Stetina Ilona, Péterfy Sándor, Vass Mátyás, Peres Sándor, Láng Mihály, Nagy László, Kőrösi Henrik. (Ismereteim szerint Láng hívta fel a figyelmet elsőként Benedek Elek és Pósa Lajos munkásságának gyermeklélektani jelentőségére.) A *Magyar Kisdedóvó – A kisded összes foglalkozásainak gyűjteménye és vezérkönyve*, valamint Exner *Gyermekfoglalkoztatója* irodalmi vonatkozásban nagymértékben az ő verseire épül. (Azt a fényűzést is megengedhetem, hogy a tiszteletre méltók mutatós névsorában nem említem Herman Ottót, Bródy Sándort, Gárdonyi Gézát, Tömörkény Istvánt, Lőrinczy Györgyöt, Móra Ferencet, Gyökössy Endrét, Sas Edét, Tábori Róbertet, Sebők Zsigmondot, Herczeg Ferencet, Havas Istvánt, Gaál Mózes és Rubinyi Mózes, ők ugyanis mindannyian „elfogultak” voltak, „szemléletbeli korlátaik” és „sajátos szempontjaik” okán nem mérvadók).¹⁵

Nem szükséges Pósa Lajost nagy költővé masszírozni, hogy megbecsülhessük értékeit.

„A hazáért nem csak veszni szép, – Szép élni is őerte.” Pósa Lajos nagyon jól ismerte Kazinczy Ferenc becses gondolatát – végtére pataki diák volt. Ennek a szellemiségnek a szolgálatában bontakozott ki a maga nemében egyedülálló – ma is mintául szolgáló – lapszerkesztői tehetsége és alkotta meg élete főművét: *Az Én Újságom*-at.

A gyermeklapok történetét illetően számottevő irodalom keletkezett, nagyrésztük hozzáférhető; *Az Én Újságom* küldetéséről általában tárgyilagosan szólnak. A közkeletű vélekedés szerint Pósa Lajos lapszerkesztőként maradandót alkotott, ezzel a felfogással nincs vitánk. Legfeljebb azt nehezteljük, hogy folyvást Benedek Elek és Pósa Lajos lapjáról beszélnek, holott 1891 áprilisától Benedek a szerkesztői széket elhagyja, s ettől kezdve majd’ negyedszázadon át Pósa szerkeszti a lapot – egyedül. Apróságnak tűnhet ez az észrevétel, ám ha fellapozzuk az újabb keletű közkézen forgó lexikonokat, művelődés-történeti kézikönyveket, alig-alig találkozzunk azokban Pósa nevével (míg Benedekével mindegyikben). E kiadványok „derék” szerkesztői is – tisztelet az igen kevés kivételnek – mindent elkövetnek, hogy Pósa Lajost ki-
retusálják a korszak gyermekirodalmi tablójának fő helyéről.¹⁶

Korának legrangosabb íróit, tudósait nyerte meg vállalkozásának. Segítségükkel a lap az általános emberi értékeket, a követendő magatartásformákat; az életre való nevelés nemes eszményét irodalmi színvonalon közvetítette. (Szerzői közül rendre megemlíti Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Krúdy, Móra és Sebők Zsigmond nevét, de még sehol nem olvastam a kalotaszegi varróasszonyok művészetét a nemzeti önismeret szintjére emelő Gyarmathy Zsigánét – aki Malonyai Dezső munkatársa *A magyar nép művészete* című munkában; az akkori századforduló legjobb mesemondóinak egyike –, avagy az olasz patrícius családba született zoológus és író, Garády /Gauss/ Viktorét, aki Herman Ottó mellett a természet világának legjobb nép-

szerű-tudományos közvetítője volt, s nem melleleg Katona József *Bánk bán* című drámájának első olasz nyelvre átültetője. Nem csak Pósa műveit illetően van tehát bőséges felfedezni valónk.) Egyaránt szólt kisebbekhez és serdültebbekhez: mesékkel, versekkel, színdarabokkal, apróbb tréfákkal, játékokkal, elbeszélésekkel, történelmi képekkel és ismertetőikkel, fejtörőkkel, nem utolsósorban folytatásos regényekkel és a szerkesztő bácsi postájával kötötték le a figyelmüket, s fokozták izgatott várakozásukat. Ha tetszik, ez lehetett az első *interaktív* hetilapunk, ugyanis valódi levelezés folyt a gyerekekkel (a válaszok is mind valódiak!), mintegy a lap életének részeseivé téve őket. Lényegében Pósa nevéhez köthetők az első „író-olvasó találkozók” is. Milyen élmény lehetett a gyermekeknek, hogy *Az Én Újságom* szerzőivel személyesen is találkozhattak, „élőben” láthatták Bródy bácsit, Sebők „Nádi hegedűs” Zsiga bácsit, Rákosi Viktor bácsit és természetesen rajongásig szeretett Pósa bácsijukat is. Az 1910-es években gyakoriak voltak az Állatkerti Előadások, ahol is a lap szerzőinek munkáit a korszak vezető színművészei, Pálmay Ilka, Hegedűs Gyula és mások közvetítették feléjük. Nem csak kifizetődő *marketing* volt ez, hanem – és ez az igazán fontos – élesztette, majd fokozta a gyermek érdeklődését, tudásra, ismeretszerzésre való vágyát, ezáltal a tanulás, az olvasás fontosságára nevelt; végső fokon a magyar nyelv mind magasabb szintű elsajátítására. E tekintetben Pósa – Dugonics András és Kazinczy nyomán – méltó folytatója és érdemben részese az anyanyelvünk megmaradása és ápolása érdekében folytatott nemes küzdelemnek. A soknyelvű Budapest gyermekeinek anyanyelvünkhöz édesgetése szolgálatában végzett munkássága hatásában csak Blaha Lujzáéhoz mérhető („a nemzet csalogánya” művészetével a főváros német ajkú felnőtt közönségét csábította a magyar nyelv szeretetére).

Kevésbé ismert Pósa Lajos a kisdedóvókkal és a tanítókkal való meghitt kapcsolata. Barátja volt Péterfy Sándor, „a tanítók atyja” és a jelentős szakírói tevékenységet is folytató Peres Sándor. Kapcsolatban állt a Kisdedónevelők Országos Egyesületével, a mintaóvónók-, és óvók legtöbbszörrel (Fábián Irma, Molnár Mária, Exner Leo és mások). 1897-től a KOE tiszteletbeli tagja. Kiss Áronnal, Péterfy Sándorral és Tihanyi Ágosttal szerkesztette a kisdedóvó-intézetek verses-és daloskönyveit; Kiss Áronnal azok meséskönyvét. Kiss Áronnal írta az *Apró emberek könyvét*, amely a két világháború közötti időszakban is hasznos segédeszköze volt a nevelői munkának. Peres Sándor és Havas István** társaságában szerkesztette az elemi népiskolák olvasókönyveit. Ez irányú tevékenysége a legkevésbé ismert (csak N. Kósa Judit ízetlen írása terjed a világhálón¹⁷), ezért kell különösen méltányolnunk a gyulai APC Stúdió *A XIX. század jelesei* című sorozatát, melynek keretében Dombi Alice és Pukánszky Béla tanulmánya állít méltó emléket az olvasókönyv-szerkesztőnek is.¹⁸ A könyvészet nem tartja számon: Imrei Ferenc és Vass Mátyás társaságában már Szegeden is szerkesztett olvasókönyvet – mégpedig nem is akármilyent!¹⁹

Amit költészetével, szerkesztői és irodalomszervezői munkásságával a nemzetnevelés érdekében tett, egészséges nemzettudattal bíró országokban külön-külön is elég lenne az örökkévalóságához. Pártjaink vezetői állami és nemzeti ünnepeinken szívesen emlegetik – akad, aki a szíve helyére tett kézzel – a nemzetet. Nekik szól az alábbi üzenet:

„Hiában kívánjuk, hogy az érzelem útján létrejövő tudatosság kössön össze bennünket egyetértő nemzetté, ha nem élnek bennünk közös érzelmek, melyek gondolkodásunknak is alapjai.”²⁰

Mondják, a magyar széthúzó nemzet és Pató Pál népe. A küldetésének útjára ösztönszerűen lépett, majd azt tudatosan végigjáró Pósa Lajos – nemzedéke egyik legjobb fiaként – olyan felemelő és tettekre sarkalló közös érzelmek élesztője volt, melyekkel jelentős hatást gyakorolt korának közgondolkodására. Becsüljük hát meg emlékét, és tanuljunk tőle, amíg nem késő!

- 1) Pósa ünnepély. Szegedi Híradó, 1889. december 3.
- 2) Szülőknek és pedagógusoknak az antológiáról. Móra Ferenc Kiadó. 202.
- 3) *Tömörkény István*: Pósa Lajos. Szegedi Híradó, 1888. február 16.
- 4) *György Aladár* köszöntője minden bizonnal 1900 húsvétján, a Szegeden megrendezett Pósa-ünnepélyen hangzott el (de nem zárható ki, hogy már 1897-ben, Pósa Lajos a Kisdednevelők Országos Egyesületének tiszteletbeli tagjául történt megválasztásakor), és az adott eseményhez kapcsolódóan helyi lapban jelent meg. A Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában őrzött újságkivágatokból másoltam ki (Kt.d. 3127-3131/17.). A közlés helye és időpontja a kivágatokon nem szerepel.
- 5) *Komlós Aladár*: A magyar költészet Petőfitől Adyig. Gondolat Kiadó, 1959. 1980. 220-222.
- 6) *Pósa Zoltán*: Pósa bácsi megőrizte a magyar nyelvet. Magyar Nemzet online, 2007. április 2.
- 7) *Tabódy Ida*: Édes anyám. Ung, 1897/15.
- 8) *Nagy László*: Pósa Lajos gyermekvers-költészete. Magyar Tanítóképző, 1906. december; Pósa Lajos. A Gyermek, 1914. 448-450.
- 9) *Kosztolányi Dezső*: Pósa Lajos. Új Magyar Szemle, 1920. július
- 10) *Kenyeres Elemér*: Pósa Lajos a gyermekszobában és a kisdedóvóban. Kisdednevelés, 1926. október
- 11) *Harsányi István*: Pósa Lajos ébresztése (1984). Gömörország, 2002 őszi. Idézi: Czenthe Zoltán: Harsányi István
- 12) *Vargha Balázs*: Könyvek kicsinyeknek. Élet és Irodalom, 1973. március 10.
- 13) Századvégi Költők, 1959. II. 313.
- 14) *Bettes István*: A Pósa-paradoxon, avagy fürdővízzel a gyereket is? Gömörország, 2000 őszi.
- 15) További ajánlott irodalom: *Sebestyén Stetina Ilona*: Pósa Lajos és a gyermekirodalom. Nemzeti Névelés 1892. XII.; *Láng Mihály*: A kisdednevelés jelene – Pósa pedagógiája. Kisdednevelés, 1894. február 1.; *Gyöngyösi László*: Pósa Lajos életrajza. 1920; *Gyökössi Endre*: Pósa Lajos és a magyar mese megnevelése (1934). In: Vasárnapok-Hétköznapok. é. n. (1939 körül); *Tóth Laura*: Pósa Lajos – Bölcsészeti doktori értekezés. 1936; *Madácsy László*: Pósa Lajos ismeretlen levelei Móra Ferenchez. Szegedi Pedagógiai Főiskola Évk. (I), 1957; *Praznovszky Mihály*: Pósa Lajos, a szelíd költő. 2006
- 16) Bővebben: *Kun Miklós Jenő*: Felébredhet-e végre Pósa Lajos? 19. jegyzet. www.poslajos.com
- 17) *N. Kósa Judit*: Pósa bácsi olvasókönyve. Népszabadság online, 1999. január 8.
- 18) *Dombi Alice-Pukánszky Béla*: Pósa Lajos, a magyar gyermekvilág ábrázolója és „Az Én Újságom” – Pedagógiai célkitűzések a XIX. század magyar pedagógiájában. 2000. 82-94.
- 19) A magyar népoktatás haladása. Három új olvasókönyv. Szerkesztették: *Vass Mátyás, Irmei Ferenc és Pósa Lajos*. Szegedi Híradó, 1889. december 1.
- 20) *Kőrösi Henrik*: A gyermekek költője. Néptanítók Lapja, Budapest, 1914. június 11.

További felhasznált irodalom:

- Benedek Elek* parlamenti beszéde, 1888. február 9.
- Vass Mátyás*: A magyar gyermekköltészet korszakalkotója. Magyar Pedagógiai Szemle, 1890. XI. kötet, 129-133.
- Békefi Antal*: Az öreg íróasztalnál. In: A Szegedi Napló huszonöt éve (1878-1903). 1904.
- Havas István*: A magyar ifjúsági irodalomról (1923). In: Akikkel találkoztam. 1944
- Szabolcs András*: Keszthely óvodáinak története 1870-1995-ig. 1998.
- Kun Miklós Jenő*: Felébredhet-e végre Pósa Lajos? www.posalajos.com

* a nyomtatásban megjelent szöveg javított; a 4. sz. jegyzet egy közléssel kiegészített változata – KMJ 2009.01.12.

** a nyomtatásban megjelent szövegből a Peres halála után Havas társaságában szerkesztett további olvasókönyvekre vonatkozó, minden bizonnal téves közlést elhagytam, eddig ugyanis ilyen – még Pósa életében megjelent – kiadványoknak nem találtam nyomát. (Az 1923 és '38 között Havas és az ő neve alatt különféle, a geopolitikai változásokhoz is igazodó toldásokkal megjelent kötetek nem tekinthetők Pósa Lajos olvasókönyveinek.) – KMJ 2009. 03.09.